

II. RECENZJE

DOI: 10.17951/et.2016.28.307

Włodzimierz Wysoczański

FRAZEOLOGIA SERBSKA I UKRAIŃSKA.
JĘZYKOWY OBRAZ ŚWIATA
UTRWALONY WE FRAZEOLOGII

Dejan Ajdačić, Lidija Nepop Ajdačić, *Poredbena srpsko-ukrajinska frazeologija* 1, Beograd: Alma, 2015, 242 s.

Porównawcza frazeologia serbsko-ukraińska autorstwa Dejana Ajdacicia i Lidii Nepop-Ajdacicz¹ to – zgodnie z zapisem we Wprowadzeniu (*Увод*) – podręcznik. W tym rozumieniu jest to więc książka przeznaczona do nauki (a także – o czym również dowiadujemy się ze wstępu – powstała w związku z nauczaniem frazeologii na konkretnych zajęciach uniwersyteckich, zob. s. 7), która zawiera zbiór podstawowych wiadomości z frazeologii. Dodajmy – jest to pierwsze opracowanie filologiczne, ujmujące frazeologię serbską i ukraińską w konfrontacji międzyjęzykowej, ukazujące różnice między systemami frazeologicznymi tych języków słowiańskich. Jak na podręcznik przystało, pracę tworzy 26 jednostek zajęciowych z wyłożeniem w każdej z nich – jako części zasadniczej – poszczególnych zagadnień opatrzonych zestawem pytań sprawdzających (*Питања*), zadań do pracy samodzielnej (*Задаци за самосталан рад*) oraz – co jest istotne nie tylko w tym odniesieniu – wykazu literatury do prezentowanych tematów (*Литература*). Część wykładową dopełniają: cztery dodatki na końcu książki – trzy problemowe zawierające tematy do pracy samodzielnej, pytania sprawdzające wiedzę, przykłady z wybranych słowników frazeologicznych (Додатак 1. *Теме за самосталне радове*; Додатак 2. *Питања за проверу практичног знања*; Додатак 3. *Примери из изабраних фразеолошких речника*) i jeden o charakterze bibliograficznym zawierający wykaz porównawczych słowników frazeologicznych (Додатак 4. *Списак поредбених фразеолошких речника (српски или хрватски према другим словенским језицима)*), obszerny wykaz zalecanej literatury (*Препоручена литература*) oraz noty o autorach (*О ауторима*).

Zanim zaprezentowane zostaną szczegółowiej owe niewątpliwe walory dydaktyczne – w założeniu dla ukraińskich studentów filologii serbskiej, ale również, co naszym zdaniem nie ulega wątpliwości, dla studentów filologii słowiań-

¹ Дејан Ајдачић, Лидија Непоп Ајдачић, *Поредбена српско-украјинска фразеологија* 1, Београд: Алма, 2015, 242 s.

skiej w ogóle – nadmienić wypada, że pod względem kompozycyjno-tematycznym wszystkie segmenty kształceniowe (26 jednostek w numeracji ciągłej od 1. do 26.) można sprowadzić do trzech bloków merytorycznych: rozważań teorii frazeologii, językowego obrazu wybranych elementów świata przez pryzmat frazeologii serbskiej i ukraińskiej oraz wybranych aspektów frazeologizmów.

Pierwszy obszar problemowy – frazeologia w wielowymiarowym ujęciu – wyłożony został w kompleksie początkowych sześciu jednostek zajęciowych omawianej pracy. Przedmiotem szczegółowego zainteresowania okazały się: podstawy teoretyczne i terminologiczne porównawczej frazeologii języków słowiańskich (*Попедбена фразеологија словенских језика. Теоретске основе и термини*, s. 9–16), słowniki frazeologii języka ukraińskiego i serbskiego oraz wielojęzyczne zbiory ustalonych porównań (*Фразеолошки речници украјинског и српског језика и вишејезички речници усталених поређења Словена*, s. 17–23), frazeologizmy ukraińskie i serbskie na tle badań porównawczych słowiańskich (*Украјински и српски фразеологизми у поредбеним међусловенским истраживањима*, s. 24–33), frazeologizmy przestarzałe, należące do zasobu czynnego oraz nowe (*Застарели, активно коришћени и нови фразеологизми*, s. 34–39), ekwiwalencja i jej brak oraz synonimiczność jednostek frazeologicznych (*Еквивалентне и нееквивалентне фразеолошке јединице. Фразеолошка синонимија*, s. 40–44), ustalone porównania (*Усталена поређења*, s. 45–50).

W sześciu ostatnich jednostkach zajęciowych omawianej pracy mamy różno-aspektowe spojrzenie na frazeologię. W tym zbiorze problemowym – przede wszystkim z uwagi na odbiorców, którymi zgodnie z założeniem mają być studenci-filolodzy – zaprezentowane zostały kwestie dotyczące: asymetrii wartości (*Асиметрија вредности*, s. 197–200)², ironiczności i żartobliwości frazeologizmów (*Иронични и шаливи фразеологизми*, s. 201–204), kodowości we frazeologii serbskiej i ukraińskiej (*Прикривени кодови у српским и украјинским фразеологизмима*, s. 205–208), funkcjonowania frazeologizmów w tekstach prasowych i w mediach (*Фразеологизми у новинским текстовима и медијима*, s. 209–213), frazeologii w tekstach literackich (*Фразеологизми у књижевним текстовима*, s. 214–219), porównania frazeologizmów serbskich i ukraińskich o proveniencji paremicznej (*Поређење српских и украјинских фразеологизма паремолошког порекла*, s. 220–223).

W obu powyższych blokach w ramach wyszczególnionych zagadnień zaprezentowano przejrzyste oraz wyjaśniono rzeczowo i jasno bardzo wiele przydatnych pojęć i kwestii szczegółowych, omówienia te są naświetlone w oparciu o ustalenia badawcze wypracowane głównie na gruncie słowiańskim, przy czym wykorzystane prace są bardzo liczne, wiele z nich to całkiem najnowsze, starannie dobrane, co gwarantuje jak najlepsze przedstawienie przedkładanych treści.

² Punktem wyjścia tych przedstawień są założenia wyłożone w pracy *Nazwy wartości. Studia leksykalno-semantyczne*, red. J. Bartmiński, M. Mazurkiewicz-Brzozowska, Lublin 1993 (zob. s. 197). W odniesieniu do aspektów wartości we frazeologii w badaniach polskich prezentowane jest podejście Anny Pajdzińskiej (zob. s. 197), por. A. Pajdzińska, *Wartościowanie we frazeologii*, „Język a Kultura”, t. 3: *Wartości w języku i tekście*, red. J. Puzynina, J. Anusiewicz, 1991, s. 15–28.

W odniesieniu do podkreślanych już walorów dydaktycznych podręcznika *Поредбена српско-украјинска фразеологија*, a także jego przydatności dla badaczy frazeologii w ogóle, już w tym miejscu uwydatnić należy niewątpliwą wartość omawianej pracy w jeszcze innym istotnym wymiarze. Mianowicie wskazać trzeba na odniesienie do koncepcji językowego obrazu świata (*језичка слика света*), a precyzyjniej rzecz ujmując, na podstawy myśli autorskiej D. Ajdaczicia, tj. refleksje o różnicach między językowym obrazem świata utrwalonym we frazeologii Ukraińców i Serbów (por. s. 7), a nade wszystko na wykładnie idei językowego ujmowania rzeczywistości w świetle uwzględnianego materiału frazeologicznego w niektórych wspomnianych jednostkach zajęciowych. Nie może bowiem ująć uwagi frazeologa i etnolingwisty zarazem, że niektóre „lekcje” (łącznie czternaście, tj. jednostki 7–20) są w istocie przedstawieniami językowego ujmowania konkretnych wycinków rzeczywistości pozajęzykowej, bowiem prezentowane w nich bardzo liczne frazeologizmy nie mają na celu ustalenia i ukazania tylko ekwiwalencji jednostek serbskich i ukraińskich, jakkolwiek zbieżności takiego charakteru są sygnalizowane, nie mają pierwszoplanowego celu podania znaczeń wprowadzanych jednostek, chociaż znaczenia wielu frazeologizmów są podawane w przyjętej ogólnie formie zapisu. Czego językowe obrazy znajdujemy we wskazanych segmentach? W kolejności umieszczenia pierwszy wycinek (7.) to *Ciała niebieskie i zjawiska przyrody* (*Небецка тела и природне појаве*, s. 51–63), a z konkretnych elementów przedstawione są podstawowe obiekty i zjawiska. W dalszej kolejności następuje blok 8. – Bóg i diabeł (*Бог и ђаво*, s. 64–70), w którym przybliżone zostały obie te postaci. Językowy obraz roślin (*Билке*, s. 71–81) reprezentowany jest przez szczegółowsze przybliżenia wielu roślin. Zwierzęta (*Животиње*, s. 81–97) w oglądzie językowym reprezentują te bliskie człowiekowi, jak też te dalekie i mniej znane. Przez pryzmat części ciała (*Делови тела*, s. 98–120) naświetlane są obrazy konkretnych części zewnętrznych i organów wewnętrznych człowieka. Częstka następna odnosi się do przedmiotów (*Предмети*, s. 121–135), wśród których ukazane są najbardziej zwyczajne, powszechnie znane. Blok 13. to obraz barw (*Боје*, s. 136–142) z paletą typowych kolorów, 14. – liczb (*Бројеви*, s. 143–153) z kilkunastoma podstawowymi pojęciami, a 15. – onimów (*Оними*, s. 154–164) reprezentowany przez różne kategorie nazw własnych. W dalszej kolejności prezentowane jest widzenie świata we frazeologizmach z czasownikami *być*, *pracować*, *mieć*, *dać* i innymi (*Фразеологизми са глаголима бити, радити, имати, дати*, s. 165–172). Obraz wyglądu człowieka – jeśli można tak powiedzieć „w całej jego krasie” – przynosi częstka zajęciowa 17. (*Изглед човека*, s. 173–176), obraz cech i stanów – przybliża lekcja następna (*Својства и стања људи*, s. 177–182), a charakteru i emocji – jednostka kolejna (*Карактер и емоционална стања људи*, s. 183–189). Pomieszczony jest także językowy ogląd sfery życia społecznego i stosunków międzyludzkich (*Социјални положај и однос према другима*, s. 190–196).

Już sam przegląd powyższych sfer świadczy o bogactwie dokonanej prezentacji, jeśli się uwzględni obrazy konkretnych elementów świata wchodzących w te sfery (np. gwiazdy (*Звезде*), słońce (*Сунце*), księżyc (*Месец*), ogień (*Ватра*), popiół (*Пепео*), powietrze (*Ваздух*), mgła (*Магла*), obłoki, chmury (*Облаци*), woda (*Вода*), błoto (*Блато*) oraz ziemia (*Земља*) w obszarze *Ciał niebieskich*

i zjawisk przyrody, s. 51–63), to wielość ta jawi się jeszcze bardziej imponująco. Lecz nie o samo bogactwo obrazów idzie, a o niezwykle rzetelne i klarowne ich przedstawienie – a tak czynią to autorzy D. Ajdaczić i L. Nepop-Ajdaczić.

Ważną oznaką w kontekście wyszczególnionych wyżej językowych ujęć określonych fragmentów rzeczywistości są odwołania do pojęć i terminologii właściwych dla koncepcji etnolingwistycznej, w szczególności idei językowego obrazu świata (por. m.in. zapisy na s. 51, 100, 121), naiwnego (potocznego) obrazu świata (por. np. s. 186), również w odniesieniu do obrazu naukowego (por. zadanie do pracy samodzielnej: *Упоредити представе о силама природе из фразеолошке слике света са научном сликом света* (s. 63) [Porównać wyobrażenie sił natury we frazeologicznym obrazie świata z obrazem naukowym]), a także stereotypu (por. np. spostrzeżenia na s. 76, 88, 93).

Powyższe przedstawienia dopełniają wyłożone wcześniej w związku z etymologiczno-kulturową rekonstrukcją znaczenia frazeologizmów oraz odnośnie do kompleksowej analizy semiotyczno-semantycznej o nastawieniu kognitywno-etnologicznym (por. *Етимолошко-културолошке реконструкције значења фразеологизма; Когнитивно етнолингвистичка комплексна семиотичко-семантичка анализа*, s. 11–13) przesłanki teoretyczno-metodologiczne koncepcji językowego obrazu świata ze wskazaniem na badaczy z kręgu badań sławistycznych³, które ideowo oddaje stwierdzenie, że teoria językowego obrazu świata i zrozumienie sposobów kształtowania znaczeń ustalonych wyrażen językowych stanowią ramy interpretacji etnolingwistycznej frazeologii różnych języków (por. s. 12). Przeświadczenie o wartości podejścia etnolingwistycznego w badaniu frazeologii wyrażane jest niezbitnie w uznaniu, że w odniesieniu do systemów frazeologicznych jest ono cenne z uwagi na wieloaspektowy kontekst kulturowy, w szczególności w poszukiwaniu dawnych źródeł frazeologizmów, ujawnia ono głębokie i ukryte odniesienia, wskazując na procesy tworzenia znaczeń w kulturze (por. s. 12–13). Etnolingwistyczne podejście w badaniach frazeologii odzwierciedlają reprezentatywnie liczne przywoływane prace⁴.

W omawianej pracy *Poredbeni srpsko-ukrajinska frazeologija*, której autorami są Dejan Ajdaczić i Lidia Nepop-Ajdaczić przejawia się wyraźnie dbałość o wie-

³ Por. „У фразеолошким радовима посвећеним реконструкцијама слојева древне културе, Никита Толстој је истраживао преображаје елемената обреда и веровања у текст и обратно, преображаје текста у обред. Професор Универзитета у Петрограду и Грајфсвалду, Валериј Мокијенко је укључио у своје анализе огроман корпус фразеологизама словенских народа, анализирајући како формалне, тако и садржајне аспекте у дијахроној перспективи. Доприносе етнолингвистичкој методи у фразеологији дали су и Русиње Вероника Телија и Марија Ковшова, Белорус Владимир Ковал, Украјинке Олена Левченко и Љубов Савченко, Пољаци Ана Пајђинска, Влођимеж Височањски и Војћех Хлебда” (s. 12).

⁴ Nie sposób ich tu nawet zasygnalizować, wszelako wypada wskazać na fundamenty w odniesieniu do badań frazeologii serbskiej i ukraińskiej w tym duchu (por. konstatację: „Неоцењив допринос реконструкцији фразеологизама Срба и Украјинаца учинили су оснивач руске етнолингвистике Никита Толстој и белоруски фразеолог Владимир Ковал”, s. 24), a w związku z odesłaniami do konkretnych prac wymienić należy przynajmniej wydawaną w Lublinie „Etnolingwistykę”.

lostronność wy tłumaczenia wielu podejmowanych problemów, należytą głębię ich oglądu, adekwatną reprezentatywność doboru źródeł wiedzy i ich zasadną liczebność. Pozycja ta jest, zgodnie z jej podstawowym przeznaczeniem, nie tylko potrzebna i kształcąca dla studentów w zakresie wiedzy o frazeologii i porównawczego ujęcia zasobów frazeologicznych języka serbskiego i ukraińskiego, w szczególności w świetle przesłanek językowego obrazu świata (por. np. zadanie do samodzielnego wykonania: *Поређење српских и украјинских фразеологизама са становишта етнолінгвистике* (s. 225) [Porównanie frazeologii serbskiej i ukraińskiej ze stanowiska etnolingwistyki]), ale jest też interesująca i ważna dla frazeologów o nastawieniu etnolingwistycznym, w szczególności w kwestiach językowego obrazu świata utrwalonego we frazeologii. Postawione w stosownych miejscach książki konkretne pytania, np. *Које су теоријске основе етнолінгвистичког приступа фразеологизмима?* (s. 14) [Jakie są teoretyczne podstawy etnolingwistycznego ujęcia frazeologii?], *Зашто је језичка слика света важна у поредбеним истраживањима фразеологије?* (s. 14) [Dlaczego językowy obraz świata jest ważny w badaniach porównawczych frazeologii?], *Како се у фразеологизмима показују вредности?* (s. 199) [Jak ujawniają się wartości we frazeologizmach?], są wciąż aktualne i pobudzają do refleksji.